

פרחים (אירוסים)

Flowers (Irides)

השירות הבולאי

המשרד הראשי: שד' ירושלים 12, יפו 61080

241

כ"ז כסלו תשל"ט

26.12.78

PHILATELIC SERVICES

MAIN OFFICE: TEL AVIV - YAFO • ISRAEL

אירוסים

בארץ-ישראל צומחים בר 18 מינים שונים של אירוס, ואחדים מהם הינם מן הגדולים, היפים והמפורסמים בין פרחי ארצנו. כולם צמחים מוגנים, אסורים בקטיפה ובעקירה, ואחדים מהם הינם צמחים נדירים, בעלי תפוצה מצומצמת.

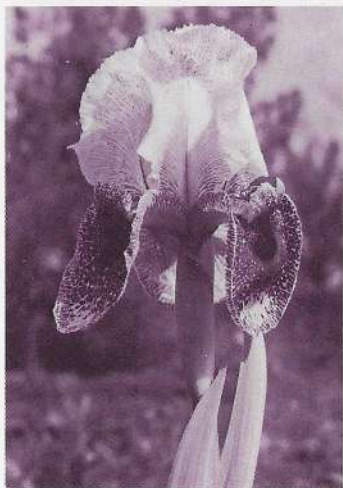
הסוג אירוס (Iris) הוא סוג גדול, עשיר במינים, הפזורים כחגורה על פני כל האזור הממוזג של החצי הצפוני של כדור הארץ. האירוסים הם צמחים רב-שנתיים, בעלי בצל, פקעת או קנה שורש בקרקע, ולהם פרחים אופייניים: שישה עלי עטיף (אין חלוקה לעלי גביע ועלי כותרת), שלושה מהם כפופים כלפי מטה, ושלושה זקופים כלפי מעלה. במינים רבים – שלושת העליים אף הם גדולים, צבעוניים ודומים לעלי עטיף, ודבר זה גורם לעיתים לקשיים בהבנת מיבנה הפרח. מיני האירוס הצומחים בארץ נחלקים לקבוצות אחדות, ואחת מהן, קבוצת אונקוציקלוס (Oncocyclus) הינה מיוחדת במינה.

קבוצת אונקוציקלוס

בקבוצה זו יש כחמישים מינים, והם צומחים בשלושה מרכזים עיקריים: ארץ-ישראל, לבנון וטראנס-קווקז. הצמחים רב-שנתיים, בעלי קנה-שורש בקרקע, ולהם פרחים גדולים ויפים מאוד, שונים בצורתם מרוב האירוסים האחרים. בני קבוצה זו הם בעלי דרישות אקלימיות מיוחדות – קיץ יבש, שאותו הם עוברים במצב של תרדמה, חורף לא גשום מדי, וטמפרטורות בינוניות. לפיכך אזור תפוצתם מצומצם מאוד, ובו יש לכל מין תחום מיוחד משלו, בהתאם לדרישותיו.

בארץ-ישראל מצויים 8 או 9 מינים של אירוס אונקוציקלוס (התה-ליך של הגדרת המינים עדיין לא נשלם כליל, ויש בעניין זה חילוקי-דעות בין המדענים). כולם אנדמיים לארץ – אינם צומחים בשום מקום אחר בעולם. כולם מצטיינים בפרחים גדולים, צבעוניים ומושכי עין – כל פרח נישא על גבעול משלו, סימן-היכר אופייני לקבוצה. הם פזורים בארץ בכעין חגורה או פס צר, המקיף את החבל הים-תיכוני, בגבול בינו לבין החבל הערבי:

בשרון, בגבול החולות צומח אירוס הארגמן. בנגב הצפוני-מערבי – אירוס הנגב, ומזרחה ממנו – בנגב הצפוני-מזרחי – אירוס ירוחם. בבקעת באר-שבע ובחבל ערד – האירוס השחום, ובאזור מצומצם מאוד מצפון-מזרח לשכם – האירוס השומרוני. בצפון-מזרח השומרון, בגלבוע ובמערב הגולן גדל אירוס הגלבוע, בגבעת המורה, בהרי

IRIS NAZARENA

אירוס נצרת'י

נצרת ובהרי נפתלי – האירוס הנצרת'י. בנחל חצור ובהרי נפתלי – האירוס ההדור, ובגולן – אירוס הגולן. הדגם הכללי של אירוס אונקוציקלוס נבחר כסמל החברה להגנת הטבע – צמח מיוחד לארץ ישראל, זקוק להגנה, ומוגן על פי החוק.

כל שלושת הבולים בסדרה מביאים שלושה אירוסים בני קבוצה זו: **אירוס הגלבוש** (*Iris haynei*) מוכר בעיקר ברכס הגלבוש, ובמזרחו של ההר, ונחשב בעבר כמיוחד לגלבוש בלבד. היום ידוע, כי תחום תפוצתו נמשך גם דרומה, למזרח שומרון, וצפונה לגולן. צבעו הכללי של הפרח – סגול, אך קשת גוני הסגול שלו רחבה מאוד, ונמצאו אף אירוסים גלבוש בצבע צהוב. קבוצת אירוסים, שהיא בעצם צמח אחד ההולך ומסתעף, מצמיחה פרח אחד או יותר, עד לעשרות פרחים בקבוצה. גובה גבעול הפריחה עשוי להגיע לגובה של חצי מטר, והפרח היחיד הנישא עליו מגיע בקטרו לעשרה ס"מ, ובגבהו עד 15 ס"מ. פורח במרס וראשית אפריל.

IRIS HAYNEI

אירוס הגלבע

אירוס הגלבע סבל קשות מקטיפה ומעקירת פקעות, גם מידי גננים מחו"ל, שניסו לייצא אותו מן הארץ. מאז נחקק החוק להגנת פרחי-הבר (1964) מצוי חלק מן האירוסים הללו בשמורת הטבע בגלבע, והמטיילים למדו לכבד גם את השאר, ולא לפגוע בהם.

אירוס נצרת — *Iris nazarena [bismarckiana]* — צומח בהר יונה בהרי נצרת, בשמורת טבע בגבעת המורה ובכמה שמורות קטנות בהרי נפתלי. צבע הפרח קשה מאוד לתיאור מילולי: צבעם של עלי העטיף הזקופים סגלגל-בהיר, עם עורקים עדינים, ואילו עלי העטיף הכפופים מטה מנוקדים בנקודות גדולות, צפופות וכהות המהוות לעתים כתם כהה. גבעולי הפרחים נמוכים משל אירוס הגלבע, והפרחים רחבים יותר. פורחים מסוף פברואר עד ראשית אפריל. האירוס הנצרתי נבחר כפרח-הסמל של נצרת עילית. שמו המדעי הכפול בא מכך, שהצמח הוגדר על פי פרחים מיובשים שהובאו מן

IRIS LORTETII

אירוס הדור

הארץ, ועקב הווריאביליות הגדולה שלו נחלק לכמה מינים שונים. המין המדעי המדויק מעדיף היום את השם *bismarckiana*, אך השם *nazarena* ידוע יותר, בזכות נצרת. מין קרוב בצורתו הוא אירוס הגולן, הדומה בפרחיו לאירוס הנצרת, אך נבדל ממנו בכמה פרטים חשובים.

אירוס הדור (*Iris lortetii*) צומח בשמורת טבע בנחל חצור, ובש-מורות אחדות בהרי נפתלי. כפי ששמו מעיד עליו, הוא נחשב בעיני רבים ליפה מכל בני קבוצתו, ובוודאי שאין חולק על כך, שפרחיו הם בעלי הציור העדין מכולם: הפרחים נישאים על גבעולים בגובה של חצי מטר, ודומים בגדלם ובפרופורציות שלהם לאירוס הגלבוע. צבעם ורוד בהיר, עם עורקים עדינים בעלי העטיף הזקופים, ונקודות קטנות וצפופות בעלי העטיף הכפופים. כמו המינים האחרים של האונקוסיקלוס, גם מין זה איננו עושה זרעים אלא אם הופרו פרחיו מאבקה של פרחי קבוצה אחרת (עקרות עצמית).

מין קרוב לאירוס ההדור הוא האירוס השומחוני, הצומח מצפון-מזרח לשכם, וניגלה מחדש בארץ ע"י טוביה קושניר ז"ל.

עזריה אלון

The Nazareth Iris — *Iris Nazarena* (Bismarckiana) — grows on Mt. Yona in the Nazareth hills, in the Giv'at Ha-More Nature Reserve and in some of the smaller Reserves in the Naphtali hill country. One can hardly find the right words with which to describe the colour of its flowers. The colour of the flags is light violet, while the falls are covered with large dots which sometimes merge to form a dark stain. The stems of the flower are shorter than those of the Gilboa Iris and their blossoms wider. They bloom from the end of February to the beginning of April. The Nazareth Iris was chosen as the emblem of the town of Upper Nazareth. The plant was christened "Bismarckiana" and "Nazarena" by different authors, unaware that they were dealing with the same plant. This confusion can be explained by the fact that they were working with dried specimens brought to Europe in the 19th century. Its scientific name is *Bismarckiana*, but it is better known by the name of *Nazarena*. The Golan Iris greatly resembles the Nazareth Iris in its blossoms, though it differs from it in some important details.

Lortet Iris — *Iris Lortetii* — grows in the Nahal Hazor Nature Reserve as well as in some other, smaller Reserves in the Naphtali hill country. This flower is generally considered to be the most beautiful of its group, with blossoms of the most delicate design.

Its blossoms are carried on stems as high as 18 inches and resemble those of the Gilboa Iris, both in their size and their proportions. It is light rose-coloured, with delicate veins in its flags and with its falls densely covered by small dots. Like the other species of *Oncocyclus*, this Iris too, does not develop seeds unless its blossoms have been fertilized by the pollen of flowers of another group (self-sterility).

The Samaria Iris is related to the Splendid Iris. It was rediscovered some years ago, north-west of Nablus, by the late Tuvia Kushnir.

A. A.

The Purple Iris grows along the sandy belt of the Sharon Plain. In the northwestern part of the Negev we find the Negev Iris, and eastwards, in the northeastern part, the Yeruham Iris. The Gilboa Iris is to be found in northeastern Samaria, Gilboa and West Golan, while the Nazareth Iris flourishes in Giv'at Ha-More and the mountains around Nazareth and Naphtali. Other kinds, such as the Lortet Iris and the Golan Iris are to be found in Nahal Hazor, the mountains of Naphtali and the Golan, respectively. The *Oncocyclus*, being a protected flower, unique to Israel, was chosen as the symbol of the Israel Society for the Protection of Nature.

The three stamps of this series illustrate three species belonging to this group of Irises. The Gilboa Iris — *Iris Haynei* — flourishes mainly on the Gilboa ridge and on the eastern slopes of the mountain. It was formerly believed to grow only on the Gilboa, but it is, in fact, spread over a wider area, extending southwards to East Samaria and northwards to the Golan. Though the colour of the blossoms is normally violet — in a wide variety of shades — some examples with yellow blossoms have been found. A plant may carry one or many flowers while the blossoming stem may grow as high as 18 inches, with its single flower attaining a diameter and height of four inches. It blooms from March to the beginning of April. The Gilboa Iris has been severely affected by uncontrolled picking and the wanton uprooting of its rhizomes (rootstocks), particularly by foreign gardeners interested in exporting them. Since the Law for the Protection of Wild Plants was passed (in 1964), most of these Irises have been preserved in the Gilboa Nature Reserve and hikers have, meanwhile, learned to respect them and to leave them undisturbed.

THE IRIS

There are 18 different species of wild Irises to be found in Israel which include some of the most beautiful and best-known flowers of our country. They are all "protected", which means that it is forbidden to pick them. Several of the species are extremely rare and found in very few areas.

The Irises form a large, varied group spread like a belt around the temperate northern hemisphere. The Iris is a perennial plant with a bulb, tuber or rootstock, characterized by its flower. Their perianth consists of six lobes — the outer three are bent downwards ("falls"), while the three inner ones stand erect ("flags"). Some species have large, variegated styles resembling the falls or the flags. This sometimes causes difficulties in understanding the structure of the flower. The Irises growing in Israel fall into several groups, of which one, the *Oncocyclus*, is unique.

The *Oncocyclus*

This group, comprising some fifty species, can be found in three main areas — Israel, Lebanon and Transcaucasus. They are perennials, have a rootstock and very beautiful blossoms different in shape from those of most other Irises. The flowers belonging to this group need specific climatic conditions — a warm summer, which they pass in hibernation; a not too rainy winter; medium temperatures. They are to be found, therefore, in a very limited region within which each species lives in a specific area suited to its needs. In Israel, eight or nine different kinds of the Iris *Oncocyclus* can be found, all of which are endemic, to be found nowhere else in the world. They are all characterized by their large, variegated, eye-capturing flowers. Each stem carries a single flower. They are scattered along a belt, or narrow strip which separates the Mediterranean-type areas from the desert.